

CELSE EMILIO FERREIRO E A LINGUA GALEGA

CONSTANTINO GARCÍA

Naturalmente que quen escribe nunha lingua determinada nun país bilingüe pode facelo por unha normal opción persoal. Pero quen vive nun país no que o bilingüismo non está equilibrado, porque unha desas linguas ten as preferencias dos posuídores do poder político, económico, social, cultural e educativo, e escribe na lingua que poderíamos chamar lingüísticamente como lingua B (baixa), faino por unha especie de amor fondo pola lingua dos falantes menos afortunados en tódolos aspectos da vida.

O escritor que segue este camiño merece toda clase de agradecementos e admiracións porque escolle o vieiro máis dificultoso para adquirir soa internacional e máis trabaloso porque ten que ir creando tradición literaria.

Nun país como Galicia onde a lingua autóctona, trala época medieval en que foi lingua A (alta), é dicir lingua totalmente normalizada a tódolos niveis da vida política, social, económica e cultural, pasou a ser moitos séculos lingua B ou lingua das clases sociais menos cultas, está claro que todo escritor que se decide a ser escritor en lingua galega debe ser considerado, aínda hoxe, como escritor comprometido cos ideais autóctonos galegos.

Non podemos menos de recordar a Rosalía de Castro que se animou en 1863 a publica-los *Cantares Gallegos*:

pra cantar as bellezas da nosa terra
naquel dialecto soave e mimoso
que queren facer bárbaro os que non saben
que aventaxa ás demais linguas
en dosura e armonía

e porque

o noso dialecto doce e sonoro
é tan apropiado como o primeiro
pra toda clase de versificación

como di ela no Prólogo¹.

¹ Rosalía de Castro, *Poesías*, Ed. Patronato de Rosalía de Castro, 1973, pp. 15 e 16.

Pero dezasete anos máis tarde Rosalía no prólogo a *Follas novas* amosa a súa identificación total coas "multitudes dos nosos campos" incapaces de le-la súa obra e fala "unha vez máis das cousas da nosa terra, na nosa lingua"².

Outro dos grandes clásicos da Literatura galega, Pondal, insiste en falar da "nobre, armoniosa fala de Breogán" e diríxese ás miniñas da Coruña para que deixen os duros acentos da Castela e rógalles:

falade miniñas
falade galego³.

Do mesmo xeito o grande poeta ourensán Curros Enríquez explica no primeiro poema de *Aires da miña terra* o seu entusiasmo pola

Fala da miña nai, fala armoñosa
en que o rogo dos tristes rube ó ceo...

Fala de meus abós, fala en que os parias
de trévoa e polvo e de sudor cubertos,
piden á terra o grau da cor do sangue...

lengua enxebre...

Ti non podes morrer. ¡Eso quixeran,
os desleigados que te escarneceron!⁴

E por último citemos unhas palabras de Castelao, entregado en corpo e alma a esta tarefa de defensa e de cultivo da lingua galega:

Os galegos, por un desexo de perfeución e por unha dinidade que xa vai sendo dinidade persoal non debiamos consentir que na fala dos nosos abós se cispre-sase somentes a incultura que lle debemos ó centralismo

E nesta mesma liña dos grandes autores galegos temos que colocar hoxe á figura de Celso Emilio Ferreiro que se indigna contra os que á mantenta foxen da propia lingua para acadar uns medros económicos, como é o caso dalgúns emigrantes, segundo vemos nestes versos do "Monólogo do desertor" do libro *Cantigas de escárneo e maldecir*:

Esquecínme da língoa
que se fala na Terra,
agora digo OKEI⁵
e paseime ás dereitas⁶.

² Rosalía de Castro, *op. cit.*, p. 163.

³ Eduardo Pondal, *Queixumes dos pinos*, 1935, pp. 191 e 210.

⁴ M. Curros Enríquez, *Aires da miña terra*, 1886, pp. 5 e 6.

⁵ Alfonso R. Castelao, *Un ollo de vidro*, 1922, p. 20.

⁶ Celso Emilio Ferreiro, *Cantigas de escárneo e maldecir*, 1968, p. 13.

E noutro poema dese mesmo libro sobe a súa indignación contra este tipo de persoas ás que colma con toda clase de aldraxes:

Todos tolleitos, todos emporcados
na mesma zarrumalla i amasixo,
todos coa mesma faz de carapixo
falando o castelán do cagatinta,
velos chí van coa súa innobre pinta,
fillos de nai que os deu i o pai que os fixo⁷

El mesmo manifesta nuns versos do libro *Viaxes ao País dos Ananos* o arrepentimento de ter escrito nalgunha ocasión nunha lingua que non era a súa:

Esquece, si é posibel,
aquelas preces miñas rutinarias,
ditas na escura língoa dos hipócritas⁸

Pero nese libro bota en cara reiteradas veces ós emigrantes de Venezuela que

Esqueceran o tempo da pobreza
i a fala dos abós...
Fardados con exóticas albardas,
falando nun idioma estrafalarío,
trocaron o seu mundo proletario
polo mundo sin fe das alpabardas⁹

Celso Emilio Ferreiro canta á lingua galega co mesmo entusiasmo que o fixeron os autores que citamos antes. E para el os falantes desa lingua sinxela son capaces de escribir cartas

sin ningún protocolo,
coma soen falar na miña terra¹⁰

e os falantes que son nenos descoñecen

as palabras poderosas
e xemen coma o vento cando falan¹¹

Por iso el na "Carta a papá do ceo" identifica todo o seu amor na expresión da súa lingua:

⁷ C.E. Ferreiro, *op. cit.*, p. 16.

⁸ C.E. Ferreiro, *Viaxe ao País dos Ananos*, 1968, p. 208.

⁹ *Viaxe*, pp. 195-196.

¹⁰ *Viaxe*, p. 207.

¹¹ *Viaxe*, p. 208.

Eu quérote nos ollos de meu pai
e no falar da miña nai labrega.
Eu quérote na língoa do meu pobo,¹²
e no beizo primeiro dunha noiva.

E cando no poema "O estranxeiro" se sente cheo de soidade e canta á Celanova esgrevia e a outras vilas e cidades e a toda a terra galega manifesta tamén o seu amor pola súa lingua:

quero acougar nunha terra
i ando a buscar unha patria
senlleira e ceibe, que teña
un ledro vento de gaitas,
unhos homes de alma ergueita,
unha língoa proletaria
que se fale sin xenreiras"¹³

Pero onde o noso poeta fai -diríamos- profesión de fe pola nosa lingua é no tan coñecido poema do libro *Longa noite de pedra*, "Deitado fronte ao mar" no que manifesta o fondo amor que sente por ela, por cantos a falan e por tódolos galegos que sofren colocándose, ó noso parecer, na mesma liña de conducta que manifestou Rosalía e a fonda indignación que lle causa o desleigamento e traición dos que a abandonan.

Seguindo a lectura deste admirable poema vemos que califica á lingua do seu pobo de "proletaria", cultismo entrado na nosa lingua como obreiro, traballador ou asalariado, pero que tamén adquiriu o sentido de indixente ou que apenas gaña para vivir. Celso Emilio carga precisamente o matiz semántico desta palabra coa súa visión política da vida. *Proletario* é a oposta a *capitalista* e é por iso que califica así á lingua do seu pobo coa que se identifica totalmente

Língoa proletaria do meu pobo
eu fáloa porque si, porque me gusta,
porque me peta e quero e dame a gaña;
porque me sai de dentro..."¹⁴

E continúa o poema, como fai noutras ocasións, breando e zoregando ós que por afán de medro deixan de ser proletarios esquecendo as súas raíces sociais e lingüísticas:

alá do fondo
dunha tristura acceda que me abrangue
ao ver tantos patufos deleigados,

¹² *Viaxe*, p. 209.

¹³ C.E. Ferreiro, *Onde o mundo se chama Celanova*, 1975, p. 455.

¹⁴ C.E. Ferreiro, *Longa noite de pedra*, 1962, p. 106.

pequenos mequetrefes sin raíces
que ao pór a garabata xa non saben ¹⁵
afirmarse no amor dos devanceiros...

Para mín é nova a palabra *patufo*, pero polo contexto temos que entendela coma pateño, patoco, patoeiro ou patofo, adxectivos que se aplican a persoas ou animais anchos e de pouca altura. Está claro que Celso Emilio emprega esta voz no sentido figurado de persoas de pouca talla moral, co semellante sentido ó da voz mequetrefe do verso seguinte.

Eses desertores desleigados xa da súa cultura e das súas raíces non senten a lingua dos seus antergos, da súa familia dos seus concidádans mariñeiros e labregos e por tanto xa non saben:

falar a fala nai,
a fala dos abós que temos mortos,
e ser, co rostro erguido,
mariñeiros, labregos do lingoaxe,
remo i arado, proa e rella sempre"¹⁶

Fronte a esta situación dos que abandonan a lingua Celso Emilio Ferreiro volve a repeti-la idea fundamental expresada nos primeiros versos deste poema afirmándose na súa traxectoria ideolóxica de sentirse ó lado do seu pobo formado por xentes que levan tempo escoitando a súa historia nun medio de expresión que non é o seu:

Eu fáloa porque si,
porque me gusta
e quero estar cos meus, coa xente miña,
perto dos homes bos que sofren longo,
unha historia contada en outra lingua"¹⁷

Por iso o poeta de Celanova manifiesta con claridade a quen vai dirixida a súa obra, os seus poemas e o seu interés, tras citar a cantos el desprecia e non ten en conta:

Non falo pra os soberbios,
non falo pra os ruís e poderosos,
non falo pra os finchados,
non falo pra os valeiros, ¹⁸
non falo pra os estúpidos

El, coma Rosalía, sabe moi ben a quen se dirixen os seus versos:

¹⁵ *Íbidem*.

¹⁶ *Íbidem*.

¹⁷ *Longa*, pp. 106-107.

¹⁸ *Íbidem*.

que falo pra os que agoantan rexamente
mentiras e inxusticias de cotío;
pra os que súan e choran
un pranto cotián de volvoretas,
de lume e vento sobre os ollos núos.
Eu non podo arredar as miñas verbas¹⁹
de tódolos que sofren neste mundo

E o poema queda pechado con estes catro versos en que a dor presente en Galicia vai se-la constante da súa adicación:

E ti vives no mundo, terra miña,
berce da miña estirpe,
Galicia, doce mágoa das Españas,²⁰
deitada rente ao mar, ise camiño...

En fin, esta que acabamos de describir é a posición de Celso Emilio Ferreiro ante a lingua galega. O longo de varias décadas soubo dar fe coa súa obra dese amor fondo pola lingua proletaria dun país e polas súas xentes que sofren e traballan e dun terrible desprecio por aqueles que se arredan da fala dos avós, da familia e dos mariñeiros e labregos.

¹⁹ *Íbidem.*

²⁰ *Íbidem.*